

redakcja naukowa:
Monika Florczak-Wątor
Andrzej Grabowski

**ARGUMENTY
I ROZUMOWANIA
PRAWNICZE
W KONSTYTUCYJNYM
PAŃSTWIE PRAWA**

KOMENTARZ

Michał Araszkievicz · Marcin Biskupski · Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor · Filip Gołba · Andrzej Grabowski
Justyna Holocher · Dominika Kowalska · Jakub Kret
Marcin Krzemiński · Zuzanna Krzykańska · Barbara Krzyżewska
Magdalena Latacz · Rafał Michalczak · Magdalena Michalska
Maciej Pach · Oskar Pogorzelski · Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

Argumenty i rozumowania prawnicze
w konstytucyjnym państwie prawa

Komentarz

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

SERIA POD REDAKCJĄ
TOMASZA GIZBERT-STUDNICKIEGO
I PIOTRA TULEI

8

REDAKCJA NAUKOWA:
MONIKA FLORCZAK-WĄTOR • ANDRZEJ GRABOWSKI

Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa Komentarz

---

Michał Araszekiewicz • Marcin Biskupski • Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor • Filip Gołba • Andrzej Grabowski
Justyna Holoher • Dominika Kowalska • Jakub Kret
Marcin Krzeмиński • Zuzanna Krzykalska • Barbara Krzyżewska
Magdalena Latacz • Rafał Michalczak • Magdalena Michalska
Maciej Pach • Oskar Pogorzelski • Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

Kraków 2021

© Copyright by Monika Florczak-Wątor & Andrzej Grabowski , Kraków 2021

Recenzent

prof. zw. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki

Redakcja

Ewa Dąbrowska

Projekt okładki

dr hab. Grzegorz Kuca, prof. UJ

ISBN 978-83-8138-336-3 [druk]

ISBN 978-83-8138-337-0 [online, pdf]

<https://doi.org/10.12797/9788381383370>

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2015/17/B/HS5/00457

Stan prawny: 1 lipca 2020 r.

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

Przedmowa (<i>M. Florczak-Wątor, A. Grabowski</i>)	9
Wykaz skrótów	11
Wprowadzenie (<i>A. Grabowski</i>).....	23
Teoria konstytucyjnego państwa prawa a topiczny model argumentacji prawniczej (<i>J. Holocher</i>).....	30
Aksjologia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (<i>M. Florczak-Wątor</i>).....	61
Rozumowania prawnicze i schematy argumentacyjne w sądowym stosowaniu prawa (<i>M. Araszkievicz</i>)	90
KOMENTARZ do argumentów i toposów prawniczych (<i>M. Araszkievicz, M. Biskupski, A. Dębowska, M. Florczak-Wątor, F. Gołba, A. Grabowski, J. Holocher, D. Kowalska, J. Kret, M. Krzemiński, Z. Krzykalska, B. Krzyżewska, M. Latacz, R. Michalczak, M. Michalska, M. Pach, O. Pogorzelski, K. Ptak</i>).....	157
Wstęp (<i>A. Grabowski</i>)	159
1. <i>Ius est ars boni et aequi</i>	168
2. Zasada dobra wspólnego.....	183
3. Zasada demokratycznego państwa prawnego.....	196
4. Zasada ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa.....	224
5. Zasada ochrony praw słuszenie nabytych.....	239
6. Zasada pewności prawa.....	249
7. <i>Lex non obligat nisi promulgata</i>	263
8. <i>Lex retro non agit</i>	274

9. <i>Ignorantia iuris nocet</i>	286
10. <i>Clara non sunt interpretanda</i>	301
11. Argument ze sprawiedliwości społecznej.....	316
12. Argument ze zmian społecznych.....	327
13. Nakaz wykładni prawa zgodnie z zasadami prawnymi.....	342
14. Argument z odwołania się do wartości pozaprawnych.....	363
15. Zasada słuszności.....	381
16. <i>Summum ius summa iniuria</i>	396
17. <i>Ex iniuria non oritur ius</i>	408
18. <i>Lex iniustissima non est lex</i>	417
19. Prawo nie powinno ustępować przed naruszeniem prawa.....	439
20. Założenie racjonalnego prawodawcy.....	453
21. Nakaz respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w procesie interpretacji.....	467
22. Nakaz uwzględniania definicji legalnych.....	480
23. Nakaz określoności przepisów prawa.....	491
24. Argument z typu przepisów prawa.....	500
25. Zakazy wykładni synonimicznej i homonimicznej.....	510
26. <i>Lege non distinguente nec nostrum est distinguere</i>	527
27. Argument z języka powszechnego.....	534
28. Nakaz stosowania reguł syntaktycznych języka ogólnego (powszechnego).....	547
29. Zakaz wykładni <i>per non est</i>	556
30. Argument <i>a rubrica</i>	564
31. Argument systemowy.....	576
32. Argument z unikania sprzeczności.....	588
33. Dyrektywa wykładni holistycznej.....	596
34. Argument z woli historycznego prawodawcy.....	612
35. Argument z <i>ratio legis</i>	623
36. Argument teleologiczny (celowościowy).....	635
37. Wnioskowanie z celu na środki.....	650
38. Argument z natury rzeczy.....	661

39. <i>Impossibilium nulla obligatio</i>	675
40. Argument <i>ad absurdum</i>	688
41. Nakaz respektowania zasady derogacji wyraźnej.....	700
42. <i>Lex superior derogat legi inferiori</i>	707
43. <i>Lex specialis derogat legi generali</i>	719
44. <i>Lex posterior derogat legi priori</i>	726
45. <i>Lex posterior generalis non derogat legi priori speciali</i>	740
46. Zasada legalizmu	751
47. Zakaz wykładni prawotwórczej	765
48. Zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej	778
49. <i>Exceptiones non sunt extendendae</i>	787
50. Argument <i>a contrario</i>	796
51. Nakaz pierwszeństwa wykładni językowej	804
52. Argument <i>ab exemplo</i>	826
53. Argument z poglądu dominującego.....	840
54. Nakaz wykładni prawa w zgodzie z konstytucją	849
55. Domniemanie konstytucyjności ustawy.....	861
56. Argument ze spójności.....	878
57. Nakaz respektowania hierarchii źródeł prawa.....	895
58. Nakaz (zasada) interpretacji prawa zgodnie z prawem międzynarodowym.....	910
59. Nakaz prounijnej wykładni prawa krajowego.....	922
60. Argument prawnoporównawczy	934
61. Zasada podziału władzy	951
62. Zasada godności człowieka jako źródła wolności i praw.....	967
63. Zasada proporcjonalności.....	986
64. Zakaz naruszania istoty konstytucyjnych wolności i praw	1001
65. Zakaz nadmiernej ingerencji w sferę praw człowieka	1013
66. Argument <i>a fortiori</i>	1028
67. Zasada równości	1038
68. Argument z analogii	1052
69. <i>Ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio</i>	1072

70. Zakaz wykładni prowadzącej do luk.....	1080
71. <i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i>	1094
72. <i>Cogitationis poenam nemo patitur</i>	1113
73. Domniemanie niewinności.....	1120
74. <i>In dubio pro reo</i>	1133
75. Domniemanie i ochrona dobrej wiary.....	1147
76. Sama możliwość wątpliwości nie powinna mieć rozstrzygającego znaczenia ...	1163
77. <i>Ei incumbit probatio qui dicit, non ei qui negat</i>	1178
78. Argument z faktów notoryjnych	1191
79. <i>Audiat et altera pars</i>	1199
80. <i>Nemo (est) iudex in causa sua</i>	1214
81. <i>Iura novit curia</i>	1234
82. Zasada powagi rzeczy osądzonej (<i>res iudicata</i>)	1247
83. <i>Ius publicum privatorum pactis mutari non potest</i>	1261
84. <i>Ne eat iudex ultra petita partium</i>	1270
85. Zakaz <i>reformationis in peius</i>	1283
86. <i>Pacta sunt servanda</i>	1293
87. <i>Rebus sic stantibus</i>	1308
88. Zakaz nadużycia prawa.....	1324
89. <i>Nulla iniuria est, quae in volentem fiat</i>	1342
90. <i>Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet</i>	1356
91. <i>Nullum tributum sine lege</i>	1364
Dekalog dobrego argumentatora (<i>M. Atienza</i>)	1373
Autorzy	1377
Contents	1381
Summary (<i>F. Gołba</i>).....	1385

50. Argument *a contrario*

[1. FORMUŁY ALTERNATYWNE I POKREWNE] *Ubi lex voluit, dixit; ubi noluit, tacuit*; Argument *a silentio*; Rozumowanie z przeciwieństwa; *Qui dicit de uno, negat de altero*.

[2. ISTOTA] Argument *a contrario*, nazywany w języku polskim argumentem z przeciwieństwa, stanowi jedno z uniwersalnych, klasycznych praw myślenia argumentacyjnego (AJC: 157). Strukturalnie argument ten zbliżony jest do argumentu *a simile* (z podobieństwa), w związku z czym oba znajdują zastosowanie w odniesieniu do podobnych sytuacji (LPP: 222). Istotą argumentu *a contrario* jest stwierdzenie, że choć sytuacje S_1 oraz S_2 są podobne, to w związku z faktem, że nie są identyczne, nie można wiązać z sytuacją S_2 tych samych konsekwencji, co z sytuacją S_1 . Innymi słowy wnioskowanie z przeciwieństwa jest uzasadnione wówczas, gdy z przepisu zrekonstruujemy normę o charakterze zamkniętym i wyczerpującym (Hofmański, Zabłocki 2001: 238). Jej struktura wyglądać będzie wówczas następująco: tylko podmiot P_1 , tylko w okolicznościach O_1 , powinien czynić tylko C_1 (TPZ: 167).

Formuła alternatywna *ubi lex voluit, dixit; ubi noluit, tacuit* oznacza, że jeśli prawodawca chce uregulować jakąś kwestię, wypowiada się na jej temat, jeśli zaś nie chce uregulować tej kwestii – milczy. Paremia ta, w przeciwieństwie do głównego ujęcia argumentu, jest właściwie niespotykana w polskiej kulturze prawnej i nie bywa przywoływana ani w orzeczeniach sądów, ani w pracach teoretycznych (wyjątek: Skoczeń 2017). Owa formuła wydaje się przy tym kanonicznym ujęciem w anglosaskich pracach dotyczących rozumowania z przeciwieństwa, definiowanego jako występujące wówczas, gdy pewnej normy nie stosuje się w odniesieniu do faktów, które nie zostały wprost wskazane w tej regule (Jensen 2005).

Inna z formuł alternatywnych to argument *a silentio*. Takie ujęcie omawianego toposu wprost odwołuje się do poglądu, że milczenie prawodawcy jest znaczące. Zgodnie z tą wersją toposu dokonuje się interpretacyjnego założenia, że nieobecność pewnej treści w tekście aktu normatywnego również ma określone znaczenie, ponieważ milczenie prawodawcy jest zamierzone i celowe (Zirk-Sadowski, Grzybowski 2017: 3).

[3. UZASADNIENIE] Argument *a contrario* to powszechnie stosowany topos argumentacyjny, który nie został wyrażony wprost w aktach normatywnych, należy więc uznać go za topos prawniczy. Warto zwrócić uwagę, że argument *a contrario*, mimo swojej uniwersalności, nie może istnieć w prawniczej próżni. Opiera się on na przypisaniu szczególnej wagi literze prawa, stąd też najistotniejszy będzie w systemach wysoko ceniących sobie pewność prawa oraz jasny podział władzy, dając podstawy do ścisłej czy literalnej interpretacji (ILey: 313).

Posługiwanie się argumentem *a contrario* wymaga ustalenia, czy sytuacje S_1 i S_2 są podobne i czy ich regulacje normatywne opierają się na takim samym uzasadnieniu aksjologicznym. Powyższe rozumowanie koresponduje zatem z wyrażoną w art. 32 ust. 1 Konstytucji RP zasadą równości ($\rightarrow 67$). Płynący z zasady równości nakaz, by podmioty znajdujące się w podobnej sytuacji traktować podobnie, a zarazem dopuścić różne traktowanie podmiotów znajdujących się w odmiennej sytuacji, wydaje się szczególnie mocno łączyć z argumentem *a simili*. Można przy tym dostrzec, że związek argumentu *a contrario* z zasadą równości wydaje się słabszy, zważywszy, że „zasada równego traktowania nie może być przełożona na nakaz nierównego traktowania nierównych czy zakaz równego traktowania nierównych” (Garlicki, Zubik 2016: 111 i cyt. tam orzecznictwo). Poszukiwanie uzasadnienia aksjologicznego, kluczowe z punktu widzenia możliwości odwołania się do argumentu *a simili* bądź argumentu *a contrario*, łączy się ściśle z koniecznością ustalenia cechy istotnej (relevantnej), przesądzającej o uznawaniu podmiotów za podobne lub odmienne (Garlicki, Zubik 2016: 109). Problem ten jest wpisany w istotę zasady równości, a zarazem rzutuje na możliwość posługiwania się powyższymi argumentami. Czytelny przykład obrazującym to twierdzenie mogłoby być, przywołane w literaturze, wydanie przez organ administracyjny przepisu zakazującego przeprowadzenia przez dany teren bydła z uwagi na stwierdzone ognisko pryszczycy. Ustalenie, czy zakaz ten dotyczy wielbłądów i osłów, wymaga odpowiedzi na pytanie, jakie podobieństwa między wskazanymi grupami zwierząt wchodziłyby w tym wypadku w grę. Zygmunt Ziemiński podkreślał, że w analizowanej sytuacji o podobieństwie nie decydowałyby funkcje gospodarcze obu grup zwierząt, lecz możliwość przenoszenia przez nie pryszczycy. W konsekwencji „*a simili* zakaz dotyczy przeprowadzania nie wymienionych w przepisie wielbłądów, natomiast *a contrario* nie dotyczy osłów, jako że co do nich zakaz nie miałby uzasadnienia aksjologicznego” (Ziemiński 2014: 243–244). W praktyce to właśnie określenie przynależności do tej samej klasy, wyodrębnionej ze względu na daną cechę istotną, rodzi najwięcej problemów.

Ponadto wywodzenie pewnych konsekwencji z milczenia ustawodawcy ma w konstytucyjnym państwie prawa szczególne znaczenie. Inaczej niż w okresie

oświecenia, wspólnie przyjmuje się, że ustawodawca nie cieszy się pełną swobodą w stanowieniu prawa oraz niepodejmowaniu działalności prawotwórczej (Tuleja 2007: 398). W związku z powyższym podnosi się, że zbyt wąskie określenie przezeń zakresu zastosowania normy prawnej może prowadzić do stwierdzenia przez sąd konstytucyjny pominięcia prawodawczego. Z tego punktu widzenia ustalenie, że milczenie ustawodawcy co do danej kwestii jest zamierzone i celowe, może wiązać się ze stwierdzeniem niekonstytucyjności takiego właśnie pominięcia. Tego rodzaju ustalenie w praktyce wymaga jednak odwołania się do pewnych założeń filozofii politycznej. Na marginesie warto wskazać, że w literaturze akcentuje się, że argument *a contrario* jest wykorzystywany zwłaszcza w tych społeczeństwach, w których przywiązuje się dużą wagę do brzmienia literalnego przepisu oraz w których istnieje tendencja do usztywniania związku podporządkowania organów stosujących prawo do prawodawcy (ILEy: 313).

[4. RODOWÓD I EWOLUCJA] Rozumowanie *a contrario* to jeden z najbardziej uniwersalnych sposobów argumentowania spotykanych na gruncie nauk społecznych i humanistycznych. W związku z tym ustalenie jego dokładnego rodowodu jest niewykonalne. Można jedynie zauważyć, że rozumowania tego typu pojawiały się już w tekstach starożytnych. Tytułem przykładu przytoczmy taki oto ustęp z *Państwa* Platona: „Toż – dodałem – wolno nam, zdaje się, zadać sobie samym pytanie, czy natura łysych i owłosionych jest ta sama, i czy nie jest przeciwna. A jak się zgodzimy, że jest przeciwna, to gdyby się łysi zajmowali szewstwem, nie pozwolimy na to owłosionym. A gdyby owłosieni, to zabronimy tamtym” [454C/155]. Łacińska formuła alternatywna omówiona w pkt 2 sugeruje, że również w prawie rozumowanie to znajdowało zastosowanie od czasów najdawniejszych. Giovanni Tarello zwrócił uwagę, że w obrębie naszej kultury topos ten stosowano już w IV w., choć jednocześnie w związku z jego tendencją do występowania w systemach ceniących sobie pewność prawa trudno odnaleźć jego zastosowania pochodzące z czasów rzymskiej republiki (ILEy: 312).

Ogólność omawianego toposu sprawia, że trudno dostrzec jakąkolwiek istotną ewolucję jego treści. Swoją renesans przeżył on wraz z powstaniem Kodeksu Napoleona z 1804 r. oraz rozwojem francuskiej szkoły cywilistycznej, w obrębie której kładziono bardzo duży nacisk zwłaszcza na literalną interpretację. To właśnie owo przywiązanie do ustalonej i niepodlegającej manipulacji litery prawa sprawiło, że na nowo można było zacząć korzystać z rozumowania *a contrario* (ILEy: 315). Można także spostrzec, że wraz z postępowaniem badań nad logikami nieformalnymi zaczęto dostrzegać różne typy rozumowania *a contrario*; ich szczegółowe omówienie przekracza wszakże ramy tego komentarza (zob. np. Jensen 2002; OLR: 322).

[5. PRZYKŁADY ZASTOSOWANIA] Komentowany topos z uwagi na swój uniwersalny charakter bywa powoływany w orzeczeniach niezwykle często. Trudno w związku z tym przedstawić jakiś reprezentatywny zbiór rozstrzygnięć, który pozwalałby uchwycić wszystkie cechy charakterystyczne tego wnioskowania. Znamienne jest jednak, że najczęściej sądy powołują się na argument *a contrario* lakonicznie. Dla przykładu w postanowieniu SN z 28.10.2013, III KK 144/13, stwierdzono: „Przedawnienie karalności, jako okoliczność wyłączająca ściganie, wyklucza możliwość wniesienia kasacji na niekorzyść oskarżonego. Wynika to z odczytywanego *a contrario* przepisu art. 529 kpk. Kasacja już w chwili jej wniesienia okazała się więc niedopuszczalna i nie powinna być przyjęta (art. 429 § 1 kpk w zw. z art. 530 § 2 kpk w zw. z art. 529 kpk *a contrario*)”. Podobnie w postanowieniu SN z 29.07.2015, II CSK 854/14, sąd zwięźle argumentował: „Co zaś się tyczy stwierdzenia sądu, że nie można domniemywać braku świadomości osoby dokonującej czynności prawnej, to znajduje ono podbudowę w art. 11 kc, zgodnie z którym osoba fizyczna nabywa pełną zdolność do czynności prawnych z chwilą uzyskania pełnoletniości. *A contrario* należy przyjąć, że brak zdolności do świadomego dokonywania takich czynności trzeba udowodnić. Prowadzi to do wniosku, że wbrew przekonaniu powódki, brak jest przyczyn usprawiedliwiających przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania”.

Warto też przywołać dwa przykładowe orzeczenia demonstrujące relacje między argumentem *a contrario* a innymi argumentami. Na konkurencyjną relację z rozumowaniem z analogii zwrócił uwagę TK w wyroku z 24.11.2008, K 66/07, stwierdzając: „Nie jest np. dopuszczalne aprobowanie jako wyniku wykładni, mającej uzasadniać niekonstytucyjność interpretowanego przepisu (normy), rozumowania traktującego rozszerzająco wyjątki, wnioskowania *a contrario* na podstawie normy tworzącej egzemplifikację (wtedy bowiem dopuszczalne jest tylko wnioskovanie *a simili*), ograniczenie interpretacji do brzmienia przepisu lub jego fragmentu – po to, aby zakwestionować kontekst systemowy przepisu, czy wreszcie – przy wyborze konkretnych metod czy narzędzi wykładni – abstrahowanie od reguły (w istocie kolizyjnej) nakazującej w takich wypadkach dokonywanie interpretacji zgodnej z Konstytucją”. Z kolei w orzeczeniu TK z 26.06.2013, K 33/12, rozumowanie *a contrario* wspierają argumenty aksjologiczne i teleologiczne: „*A contrario* należy więc przyjąć, że jeżeli przedmiotem umowy zmieniającej nie jest przekazanie kompetencji, to tryb określony w art. 90 Konstytucji nie ma zastosowania. Rozumowanie *a contrario* wzmacnia konstytucyjna aksjologia oraz wykładnia celowościowa art. 90 Konstytucji. Podstawy konstytucyjnej aksjologii wskazują, że istota koncepcji ustrojodawcy wyklucza możliwość zastosowania trybu wskazanego art. 90 ust. 2 Konstytucji, gdy będzie miała miejsce jakakolwiek zmiana umowy”.

Argumentacja *a contrario* stosowana jest również w orzecznictwie europejskim. Dobry przykład rozumowania opartego na komentowanym toposie, wykorzystującego dla jego wsparcia inne argumenty prawnicze, takie jak argument z języka powszechnego ($\rightarrow 27$) czy dyrektywę wykładni *clara non sunt interpretanda* ($\rightarrow 10$), znajdujemy w opinii rzecznika generalnego Dámasa Ruiza-Jaraba Colomera z 6.09.2007 (C-337/06): „W pytaniu tym sąd krajowy zmierza do ustalenia, czy art. 1 lit. a) ppkt iv) dyrektywy 92/50 obejmuje w ramach swego zakresu stosowania usługi mające charakter pomocniczy, niezwiązane z tworzeniem programów. [...] We wniosku o wykładnię wskazanego przepisu *Oberlandesgericht* ma na celu ustalenie zakresu stosowania tego przepisu pod względem przedmiotowym, aby stwierdzić, czy są z niego wyłączone usługi porządkowe wykonywane w lokalach tych nadawców. Brzmienie wskazanego przepisu jest na tyle jasne, że wystarczyłoby wskazać na zasadę *in claris non fit interpretatio*. [...] Ponieważ chodzi tu o odstępstwo od ogólnej regulacji, przepis ten należy interpretować w sposób zawężający, w ten sposób, że jakakolwiek czynność prawna dotycząca działalności niewymienionej w tym przepisie może zostać dokonana jedynie po udzieleniu zamówienia publicznego. [...] Reasumując, zarówno wykładnia gramatyczna, jak i autentyczna przemawiają za użyciem argumentu *a contrario* przy definiowaniu przedmiotowego zakresu stosowania dyrektywy 92/50 w zakresie zleceń niemieckich nadawców”.

Zauważmy, że argument *a contrario* może być także stosowany w odniesieniu do orzeczeń sądowych, a nie wyłącznie poszczególnych przepisów prawa, co pokazuje wyrok TSUE z 14.06.2018, C-169/17: „Uregulowanie rozpatrywane w postępowaniu głównym zawiera [...] przepis interpretowany przez sąd odsyłający w ten sposób, że produkty ze świń rasy iberyjskiej, wytworzone zgodnie z przepisami mającymi zastosowanie w innych państwach członkowskich Unii pod nazwami podobnymi do nazw określonych w dekrete królewskim nr 4/2014, zbliżonymi do nich lub z nimi zbieżnymi, mogą być przywożone i sprzedawane na rynku hiszpańskim pod takimi nazwami, chociaż nie spełniają w pełni wymogów przewidzianych w tym dekrete. Przepis ten interpretowany w ten sposób gwarantuje, że uregulowanie krajowe sporne w postępowaniu głównym nie stanowi bariery w handlu między państwami (zob. *a contrario* wyrok z dnia 22 października 1998 r., Komisja/Francja, C-184/96, EU:C:1998:495)”.

[6. CHARAKTERYSTYKA] Rozumowanie *a contrario* nie znajduje uzasadnienia bezpośrednio w przepisach prawa, trzeba zatem uznać ten argument za prawniczy. Rozumowania oparte na omawianym toposie są *par excellence* analogiczne – strukturalnie argument *a contrario* jest niemalże tożsamy z argumentem z podobieństwa. Fakt ten sprawia również, że *a contrario* ma charakter normy-

-reguły: w danej sytuacji możliwe jest zastosowanie albo omawianego rozumowania, albo konkurencyjnego w stosunku do niego rozumowania *a simile*. Rozumowania oparte na analizowanym toposie mają charakter inferencyjny – pozwalają przypisać konsekwencje normatywne do sytuacji, która nie została wprost uregulowana, a więc prowadzą do wyinferowania nowej normy prawnej z istniejącego systemu. Ujmując to od strony negatywnej, można też potraktować topos *a contrario* jako regułę ograniczającą możliwość wyinferowania nowej normy na podstawie np. analogii (ILEy: 313).

Inferencyjność omawianego wnioskowania bywa jednak sporna. Przegląd stanowisk, dzięki któremu dostrzec można pewien zamęt pojęciowy dotyczący toposu *a contrario*, odnajdujemy w cytowanym już artykule Marka Zirka-Sadowskiego i Tomasza Grzybowskiego. Zwrócili oni uwagę, że wielu teoretyków prawa, w tym Chaïm Perelman, Jerzy Wróblewski i Zygmunt Ziemiński, uznaje omawiany topos za należący do kanonów wykładni (Zirk-Sadowski, Grzybowski 2017: 6). Swe rozważania podsumowali stwierdzeniem, że interpretacyjne, a nie inferencyjne potraktowanie argumentu *a contrario* sprawia, że zestawianie go z argumentem z analogii prowadzi do błędu przesunięcia kategoriałnego (Zirk-Sadowski, Grzybowski 2017: 7). Niemniej w literaturze można bez trudu odnaleźć zwolenników przeciwnego stanowiska – np. Juan Antonio García Amado stwierdził, że argument *a contrario* „jest pochodny wobec wcześniejszej interpretacji, ale sam w sobie nie jest interpretacyjny” (García Amado 2001: 103; szerzej zob. CAJ: 234n).

Inferencyjny charakter sprawia także, że trudno jednoznacznie ocenić, czy omawiany topos ma dominujące znaczenie dla kontekstu odkrycia, czy dla kontekstu uzasadnienia. Niewątpliwie może on znajdować zastosowanie w kontekście uzasadnienia, stanowiąc podstawę dla decyzji odmawiającej zastosowania analogicznych konsekwencji prawnych w danej kwestii. Nietrudno wszakże wyobrazić sobie, że znajduje on zastosowanie w kontekście odkrycia, w którym dostrzeżenie zamkniętego i wyczerpującego charakteru interpretowanej normy pozwala na rozstrzygnięcie danego przypadku w oparciu o rozumowanie *a contrario*. Uniwersalność omawianego rozumowania sprawia ponadto, że może mieć ono zarówno charakter pozytywny, jak i negatywny. Podkreślił to Tarello, pisząc, że charakter argumentu *a contrario* zależy od tego, na gruncie jakiej gałęzi prawa zostanie on zastosowany. Jeśli bowiem użyje się go w gałęzi, której głównym zadaniem jest przypisywanie praw czy wolności, wówczas będzie ograniczał wolność; jeśli zaś rozumowanie *a contrario* zostanie przeprowadzone w obrębie gałęzi prawa określającej obowiązki adresatów norm, doprowadzi ono do poszerzenia sfery wolności (ILEy: 314).

[7. KRYTYKA] Podstawowa krytyka odnosząca się do rozumowania *a contrario* wiąże się z jego pozorną nielogicznością, polegającą rzekomo na błędzie zaprzeczenia poprzednika. Błąd ten opiera się na pozornie intuicyjnym, ale logicznie nieuzasadnionym przekształceniu rozumowania „jeśli H , to D ” (przy czym jako H przyjmujemy hipotezę normy prawnej, a jako D jej dyspozycję) w następujący sposób: „jeśli nie- H , to nie- D ”, które to przekształcenie jest logicznie nieuzasadnione i nazywane „błędem zaprzeczenia poprzednika” (Jensen 2002). Niniejsza praca to nie miejsce na szczegółową dyskusję nad tym problemem, ograniczymy się zatem do stwierdzenia, że w związku z przyjętym w niniejszym opracowaniu podejściem topiczno-argumentacyjnym nie każda wątpliwość powstająca na gruncie zasad logiki klasycznej musi prowadzić do podważenia zasadności danego rozumowania w obrębie założonego modelu.

Inna linia argumentacyjna formułowana przeciwko rozumowaniu z przeciwieństwa, przede wszystkim w postaci prezentowanej przez jego łańciskie ujęcie, odwołuje się do krytyki założenia racjonalności prawodawcy, polegającego w tym przypadku na przyjęciu celowego milczenia prawodawcy (Jensen 2005). Krytyka ta jednak w dużej mierze nie odnosi się bezpośrednio do toposu tu omawianego, lecz podważa przesłanki związane z rozumowaniem opartym na założeniu racjonalności prawodawcy czy spójności aksjologicznej prawodawcy, w związku z czym omówiona została przy okazji innych toposów (np. racjonalność prawodawcy, $\rightarrow 20$; spójność, $\rightarrow 56$). Warto wspomnieć, że w tym kontekście rozumowaniu opartemu na argumencie *a contrario* przypisuje się także nadmierny formalizm i przykładanie zbyt dużej wagi do rezultatów interpretacji literalnej.

[8. REKOMENDACJA/WSKAZÓWKI] Właściwie niemożliwe jest abstrakcyjne ustalenie warunków *sine qua non*, których spełnienie jasno i wyraźnie prowadziłyby do konieczności zastosowania rozumowania z przeciwieństwa (Zirk-Sadowski, Grzybowski 2017: 9). Stworzenie takiej listy byłoby również niezgodne z argumentacyjno-topicznym charakterem *Komentarza*. Nie oznacza to, że nie da się znaleźć jakichkolwiek okoliczności przemawiających za zastosowaniem argumentu *a contrario*. Jak się wydaje, pierwszy i najważniejszy krok do poprawnego użycia omawianego argumentu stanowi ustalenie, czy norma, na podstawie której ma się odbyć wnioskowanie, jest zamknięta. W literaturze zwraca się uwagę, że ustalenie to może mieć dwojaki charakter. Może przyjąć formę bezpośrednią – gdy z treści normy prawnej da się wywnioskować jej zamknięty charakter, np. w sytuacji, gdy w przepisie użyte są słowa takie jak „tylko”, „jedynie” itp. Może też przyjąć formę pośrednią, gdy konieczne jest przeanalizowanie innych norm systemu prawnego, które pozwoliłyby uzasadnić stosowanie argumentu z przeciwieństwa (Duarte 2013).

Argumentacja z przeciwieństwa to nieodzowny element warsztatu prawniczego, dlatego nie wydaje się, że należy podważać zasadność jej stosowania mimo zgłaszanych wątpliwości. Można jednak przywołać opinię Aleksandra Peczenika, który zauważył, że „[a]rgument *a contrario* powinien być używany bardzo ostrożnie podczas interpretowania zasad opartych na precedensach, a jeszcze ostrożniej podczas interpretowania ustaw” (Peczenik 1983: 54). Trzeba bowiem uważać na to, by w rezultacie zastosowania argumentu *a contrario* nie złamać zakazu wykładni prowadzącej do luk (IAGua: 331; →70).

[9. ARGUMENTY POWIĄZANE] Zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej (→48); Zasada równości (→67); Argument z analogii (→68); Zakaz wykładni prowadzącej do luk (→70).

[LITERATURA] D. Canale, G. Tuzet (2009), The *A Simili* Argument: An Inferentialist Setting, RJ 22/4, 499–509; D. Duarte (2013), On The *A Contrario* Argument: Much Ado About Nothing, RFDUL 54, 41–49; E.T. Feteris (1999), Fundamentals of Legal Argumentation. A Survey of Theories on the Justification of Judicial, Dordrecht; J.A. García Amado (2001), Sobre el argumento *a contrario* en la aplicación del Derecho, Doxa 24, 85–114; L. Garlicki, M. Zubik (2016), komentarz do art. 32, w: KRPKomGarZub2, 101–132; P. Hofmański, S. Zabłocki (2011), Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych, Warszawa; H. Jensen (2002), E Contrario Reasoning and Its Legal Consequences, w: F.H. van Eemeren i in. Henkemans (red.), Proceedings of the Fifth Conference of the International Society for the Study of Argumentation, Amsterdam, 557–559; tenże (2005), E Contrario Reasoning: The Dilemma of the Silent Legislator, Arg 19, 485–496; H. Kaptein (2005), Legal Progress Through Pragma-Dialectics? Prospects Beyond Analogy and E Contrario, Arg 19, 497–507; M. Klatt (2008), Making the Law Explicit. The Normativity of Legal Argumentation, Oxford; A. Peczenik (1983), The Basis of Legal Justification, Lund; I. Skoczeń (2017), Zasada strategiczna i maksyma selektywności – nowe spojrzenie na implikatury Grice’owskie w prawie, AFPiFS VIII/1, 115–124; P. Tuleja (2007), Zaniechanie ustawodawcze, w: J. Czajowski (red.), Ustroje, doktryny, instytucje polityczne. Księga jubileuszowa profesora zw. dra hab. Mariana Grzybowskiego, Kraków, 397–405; Z. Ziemiński (2014), Logika praktyczna, wyd. 26, Warszawa; M. Zirk-Sadowski, T. Grzybowski (2017), *Argumentum a contrario*, PiP LXX/11, 3–17.

[AD, AG, RM]

Książka jest unikatem na skalę światową. Autorzy przedstawiają dokładny opis i analizę toposów (argumentów) stosowanych w dogmatyce prawa i orzecznictwie, wzbogacając je o historię tych toposów i interesujące przykłady ich zastosowania. Dodatkową zaletę stanowi wskazanie bogatej literatury krajowej i zagranicznej. Publikacja będzie nieocenioną pomocą nie tylko dla orzecznictwa i dogmatyki prawa, lecz także dla studentów tej dziedziny – również z tego względu, że napisano ją precyzyjnym językiem, z dbałością o jasność i zrozumiałość, nawet dla tych czytelników, którzy nie mają przygotowania teoretycznoprawnego.

Prof. Tomasz Gizbert-Studnicki

<https://akademicka.pl>

